

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA PSIXOLOGIK XAVFSIZLIK MASALALARINING DOLZARBLIGI

Maftuna Jo‘rayeva
O‘zJOKU magistranti

ANNOTATSIYA

XX asrdagi yadro polegonlar XXI asrga kelib o‘z o‘rnini mafkuraviy polegonlarga bo‘shatib berdi. Natijada, yer yuzida geosiyosatda gegimonlikka intilayotgan davlatlararo “axborot siyosati”, “axborotlashgan jamiyat” degan tushuncha paydo bo‘ldi. Ushbu maqolada OAVning axborotlashgan jamiyatga ijobiy va salbiy ta’siri hamda uni bartaraf etish usullari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Axborotlashgan jamiyat, global axborot makoni, psixologik xavfsizlik, ijtimoiy ongni manipulyasiya qilish.

VALIDITY OF PSYCHOLOGICAL UNCERTAINTY ISSUES IN THE INFORMATION SOCIETY

ABSTRACT

The nuclear polegons of the twentieth century have given way to ideological polegons in the twenty-first century. As a result, the concept of "information policy" and "information society" has emerged between countries that seek to dominate geopolitics on earth. This article discusses the positive and negative impact of the media on the information society and ways to overcome it.

Keywords: Informed society, global information space, psychological security, manipulation of social consciousness.

KIRISH

Tahdid – “arabcha” “do‘q qilish, qo‘rqitish”, degan so‘zdan olingan bo‘lib, kundalik hayotda bironi qo‘rqitish, unga do‘q po‘pisa qilish hamda biror falokatning, qo‘rqinchli voqeani sodir bo‘lish xavfi degan ma’noni anglatadi. Tahdidning kelib chiqish yo‘nalishi manbasi hattoki uning uzoq yaqinda turib amalga oshirilishiga qarab **siyosiy tahdid, tashqi tahdid, ichki tahdid, iqtisodiy tahdid** singari tur va shakllarga ajratish mumkin. Tahdidlarni barchasining zamirida g‘oyaviylik yotadi. G‘oyaviylik qanday maqsadga yo‘naltirilganiga qarab ikki turga ajratish mumkin:

- 1) vayronkorlik xususiyatiga egaligi bilan;

2) ma'naviy ma'rifiy dunyoqarashni oshirishga xalqning taraqqiyotiga xizmat qiladigan g'oyaviylik.

Axborotlashgan jamiyatda vayronkor g'oyalarga xos bo'lgan xususiyatlarni J.Y.Yaxshilikov hamda N.E.Muhammadiyev "Milliy g'oya va mafkura" monografiyasida quyidagi guruhlariga ajratadi: 1) g'oyaviy yakka hokimlikka intilish; 2) fikrlar plyuralizmini rad etish; 3) demokratik va milliy qadriyatlarni tan olmaslik; 4) mutloq hokimiyatga davo qilish; 5) jamiyatda ijtimoiy-siyosiy barqarorlikka moyillik; 6) yagona, hukmron mafkuraga urinish; 7) ijtimoiy ixtiloflarni qo'llash; 8) aqidaparastlik va siyosiy ekstremizmni yoqlash kabilarga ajratadi. Tahdidlar turlicha bo'lishi mumkin: ichki va tashqi, katta va kichik, uzoq va yaqin, iqtisodiy, madaniy va boshqalar. Axborot tahdidlarining barcha sohalarga salbiy ta'sir qilish xavfi bor. Shu jumladan, shaxs dunyoqarashi, jamiyat barqarorligi, davlat tinchligiga rahna solishga va jamoatchilik fikrini chalg'itishga ta'sir o'tkazishi aniq. Shaxs ongiga, ayniqsa uning ostki ongiga axborot-psixologik ta'sir o'tkazish xavfi kundan-kunga ortib bormoqda. Shaxsga o'tkazilishi mumkin bo'lgan bunday ta'sirning bir necha turlari mavjud:

- axborot tuzilmalari faoliyatining texnologik ko'rsatkichlari bilan bog'liq bo'lgan beixtiyoriy ta'sir (masalan, kompyuter videotexnikaning ish faoliyati va jarayonida elektromagnit nurlanish xavfi mavjudligi);

- shaxs ongi ayniqsa, ostki ongiga uni muayyan xatti-harakatlarini bajarish yoki bajarmaslikka undash maqsadida oldindan o'ylab va rejalashtirib o'tkaziladigan ta'siri; (psixotrop ta'sir; axborot-targ'ibot ta'siri; psixoanalitik ta'sir; neyrolingvistik ta'sir; psixotron ta'sir) singari yo'nalishlarga ajratadi.

Axborot tahdidlarni amalga oshirishdan maqsad bunday harakatlar tufayli inson ongining faollashtirish, olomon psixologiyasini boshqaruvchi asos yaratish, odamlarning hissiyotini manepulyatsiya qiluvchi mexanizimni ishga solishdir. Vayronkor g'oyalarning tashkiliy asosini ya'ni sohiblarini: diniy ekstremizm; xalqaroterrorizm; narkobiznes; noqonuniy qurol-yarog' savdosi; begona, soxta diniy aqidalar; jangarilikni targ'ib qilish; aqidaparastlik bilan shug'ullanuvchi guruhlar, harakatlar; partiyalar vahokazolarni tashkil etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Axborot xavfsizligi mavzusi dolzarbligi bir qator xorijlik olimlarning tadqiqot ishlarida nazariy aslanib o'z tasdig'ini topgan. Masalan *N.J.Ganizheva* o'zining "*Основы информационной безопасности*" [2, 204] maqolasida "axborotning yaxlitligi va maxfiyligi tahdidlarining dolzarbligi bizni himoya qilish vazifasiga diqqat bilan e'tibor qaratishni talab qiladi. Bugungi kunda moliyaviy, raqobatbardosh, harbiy yoki siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlar doimo xavf ostida bo'ladi. Har bir mamlakatning oldida turgan katta xavf - axborot infratuzilmasi obyektlarini

boshqarishga e'tiborsizlik orqali yuzaga keladigan moddiy ham ma'naviy talafotdir"-deya takidlaydi. **E. V. Vostretsov** "**Основы информационной безопасности: учебное пособие для студентов вузов**"[3, 372] o'quv qo'llanmasida "Axborot resurslari - bu bilim va kasbiy faoliyatning turli sohalarida tasdiqlangan ma'lumotlarni taqdim etish uchun birlashtirilgan ma'lumotlar to'plami. Ushbu jamlangan fikrlar yig'indisi texnika, ilm-fan taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shishi yoki aksincha izdan chiqarishi mumkin bo'lgan xavflarni keltirib chiqaradi"-deya axborot manbalari katta xavflarni keltirib chiqarishi haqida fikr bildiradi. **S.I.Makarenko** o'zining "**Информационная безопасность: учебное пособие для студентов вузов**" o'quv qo'llanmasida "Axborot xavfsizligi deganda biz axborot jamiyat fuqarolariga, shu jumladan, axborot egalari va foydalanuvchilariga katta zarar etkazadigan tabiiy yoki texnogen shuningdek qasddan aralashuv natijasida yuzaga kelgan mafkuraviy xavfsizlikni tushunamiz"[4, 9] -deya ta'kidlaydi. O'zbekistonlik olimlardan **F.Mo'minov SH.Barotovlarning** "**Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik**" o'quv qo'llanmasida "Har qanday, zarur axborotga ega bo'lishga intilish hozirgi zamonning talabiga aylandi. Bugungi kunda har bir mamlakatning axborot makoni ikki xil axborot bilan to'ldirilmoqda: birinchisi – kuchli axborot texnologiyalariga ega bo'lgan mamlakatlar tomonidan ishlab chiqilgan va ularning manfaatlariga xizmat qiladigan axborot bo'lsa, ikkinchisi - har bir davlat o'zi haqida ishlab chiqqan va milliy manfaatlarini himoya qiladigan ma'lumotlardir"[5, 43]- deya axborot xavfsizligining siyosatga bevosita dahldor ekanligiga to'xtaladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Global axborot makoni o'zining olamshumul ijobiy imkoniyatlari va foydali tomonlari bilan bir qatorda, axborot xavfsizligi sohasida ham bir qator jiddiy muammolarni keltirib chiqardi. Shuning uchun ham bunday sharoitda inson, jamiyat va davlatning axborot sohasidagi manfaatlarini himoyalanganligini – ya'ni axborot xavfsizligini ta'minlash har bir suveren davlat oldidagi ustuvor vazifaga aylandi. Shu bilan birga aholini global axborot makonidagi Internet va ommaviy axborot vositalari (OAV) orqali tarqatilayotgan salbiy axborot-psixologik ta'sirlardan himoya qilish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki Internet va OAV shaxsga, jamiyatdagi barqarorlikka va davlat xavfsizligiga juda katta ta'sir ko'rsatadi[6, 56] hamda axborot-psixologik tahdidlarning kuchli ta'sir vositasi hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Aslida, axborot va aloqa vositalarining favqulodda rivojlanib ketishi butun Yer yuzini "bir qadam" qilib qo'ydi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Global axborot makonida axborot uzatish imkoniyatlari uchun endilikda chegara tushunchasi begona. Inson aql-

idroki butun dunyoni axborotlashgan bir makonga aylantirdi. Shunday sharoitda davlatlarning global yaxlitlik sub'ektiga aylanishini ta'minlash uchun muayyan tadbirlar majmuini amalga oshirish zarur edi. Xususan, davlatlar tomonidan axborotlashgan jamiyatni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Chunki jahondagi ayrim davlatlarning axborot va yuqori texnologiyalar sohasidagi ustunligi dunyo davlatlari o'rtasidagi "raqamli tengsizlik"ning vujudga kelishiga olib keldi. Natijada o'zining axborot yig'ish, qayta ishlash tizimiga ega bo'lmagan hamda horijiy dasturiy ta'minotlar, tarmoqlardan foydalanuvchi davlatlar ham iqtisodiy, ham siyosiy jihatdan muvofaqiyatsizlikka uchrash ehtimoli kuchaydi.

Shu bilan birga global axborot makonida milliy, mintaqaviy va global xavfsizlikka bo'lgan axborot va axborot-psixologik tahdidlarning ham ko'lami kengaydi. Mutaxassislar fikricha tig'iz axborotlashgan jamiyatda axborot orqali zamonaviy ruhiy ta'sir texnologiyalarining tobora rivojlanib borayotganligi shaxs va jamiyat tafakkurining shakllanishiga u yoki bu tarzda kuchli ta'sir o'tkazadi.[7, 22] Xususan, global axborot maydonida ayrim horijiy OAV va Internet saytlari orqali nafaqat axborot-psixologik urushlar va axborot tahdidlari, balki pornografiya, ahloqsizlik, fahsh, zo'ravonlik va turli diniy sektalarning buzg'unchi g'oyalari targ'ib qilinmoqda.[8] Ayniqsa, ijtimoiy ongni manipulyasiya qilish, milliy-ma'naviy qadriyatlarni yemirish, mentalitetga mutlaqo yot bo'lgan begona qadriyatlarni targ'ib etish, xalqning tarixiy xotirasini buzish va o'zgartirish, kiberterrorizm keng tarqalmoqda.[9] "Ommaviy madaniyat" niqobi ostidagi boshqa xurujlar haqida ham shunday fikr aytish mumkin. Bular o'ziga xos "san'at axboroti" bo'lib, yoshlar ongiga ta'sir ko'rsatish darajasi ancha yuqori ekanligini unutmazlik darkor.

Eng achinarlisi, bugungi kunda terroristik va ekstremistik tashkilotlar, guruhlar yoki individlar uchun global axborot maydonida bemalol buzg'unchi faoliyat yuritish imkoniyati mavjud bo'lib, ular ommaviy axborot vositalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va Internetdan o'z manfaatlari yo'lida o'zaro aloqalarini ta'minlash, g'oyalarni targ'ib qilish, yangi a'zolari o'zlari tomonga og'dirish va moliyaviy manbalar top'lash maqsadlarida foydalanishmoqda.

Shuningdek, terrorchi tashkilotlar kabi nodavlat tuzulmalar milliy davlatlar xavfsizligiga assimetrik tahdidlarni amalga oshirishmoqda. Ularning assimetrikligi shundaki, ular mamlakatlarning an'anaviy harbiy kuchlari bilan miqdor, harbiy texnika jihatidan notengdir. Bundan tashqari, hozirda nodavlat ishtirokchilarning nishonlari ham an'anaviy urushlardagi nishonlardan farq qiladi. An'anaviy urushlarda asosiy nishon raqib tomonning harbiy ob'yektlari bo'lgan. Lekin hozirda terrorchi guruhlarining nishonlari butunlay o'zgardi. Ularning nishonlari harbiy ob'ektlar va harbiy kuchlar emas, balki jamoat obyektlari va tinch aholi hisoblanadi.

XULOSA

Yuqoridagi omillarni zamonaviy xalqaro munosabat va xalqaro xavfsizlik masalalarini tahlil qilishda e'tibordan chetda qoldirmaslik zarur. Global axborot makonidagi axboriy va axborot-psixologik tahdidlarga qarshi qurash choralarini kompleks tarzda ishlab chiqish va amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Aholini, ayniqsa, yoshlarni bunday tahdidlarning ta'siridan asrashda, avvalo, ular ongida milliy bunyodkor va vatanparvarlik g'oyalari bilan boyatilgan mafkuraviy immunitetni kuchaytirish, milliy axborot makonining salohiyatini oshirib, uni o'zimizning axborotlar bilan to'ldirib borish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ганижева, Н. Ж. Основы информационной безопасности / Н. Ж. Ганижева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 31 (373). URL: <https://moluch.ru/archive/373/83465/> (дата обращения: 28.02.2022).
2. Вострецова Е. В. Основы информационной безопасности: учебное пособие для студентов вузов.— Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2019.
3. Макаренко С. И. Информационная безопасность: учебное пособие для студентов вузов. — Ставрополь: СФ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2009.
4. Mo'minov F. Barotov SH. Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik. Toshkent. JIDUda nashr etildi. 2013. B. 234.
5. Алимов Р.М. Сулейманов Ш.Х. Очилов Б.Б. Анализ информатсии в международных отношениях – Учебное пособие. Т.: УМЕД, 2007. С.180.
6. Muminov F., Barotov SH. va boshq. Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik. Darslik. – Т.: JIDU, 2013.
7. Eshbekov T. Mafkura maydonida axborot-psixologik xavfsizlik. O'quv qo'llanma. – Т.: O'zMU, 2011. B.150.
8. www.internetworldstats.com
9. www.markaz.tiu.uz